

Ihmeitä ja sattumia. Suomalaisen koulutuspolitiikan tarina

Hannu Simola: PISA.
Koulutusihmeen paradoksit.
Tampere: Vastapaino,
2015. 421 s.
ISBN 978-951-768-498-9.

Koulutusihmeen paradoksit on teos, joka koostuu aikaisemmin eri foorumeilla julkaistuista artikkeleista ja on siten Hannu Simolan pitkän koulutuspoliittisen tutkijanuran yhteenveto. Simola on paitsi koulutussosiologi myös historiallisesti orientoitunut tutkija, joka tarkastelee koulutusta ajallisen muutoksen kontekstissa ja transnationaalisesti eri maiden järjestelmiä vertaillen. Kasvatushistorian kaanoniin hän tuskin haluaa sijoittua, kuten ei mihinkään muuhunkaan kaanoniin, sillä hän mieltää itsensä ennemminkin järjestelmien – myös tutkimuskaanoneiden – kriittiseksi analysoijaksi ja toisin katsojaksi. Valtajärjestelmiin kohdistuvan kritiikin tarkoituksena on avata uusia kehittämisenäkökulmia. Teoksen artikkelit on sijoitettu elämäkerralliseen järjestykseen: johdanto pohjautuu 1990-luvun teksteihin ja varsinainen ”kova ydin” koostuu kahdestatoista esseestä, jotka on jaettu neljään teemaan: Koulun sosio-

analyysi, Koulutuspolitiikan hiljainen käänne, Arvioinnin valta, voima ja kunnia sekä Koulutuksen yhteiskunnallinen käsittäminen. Teos päättyy affirmatiiviseen loppulukuun, joka tarjoaa tiivistyksen muutosprosesseista ja lupaa uusia tutkimustuloksia käynnissä olevista projekteista

Kirjan kieli on sujuvaa, paikoin lennokasta, ja siitä välittyvä tekijän tinkimätön tieteellinen asenne ja tutkimuksellinen intohimo kriittiseen tulkintaan ja uuden näkökulmien avaamiseen. Rungas lukupaketti herättikin niin paljon mietteitä, että oli vaikea päättää, mihin puuttua lyhyessä arvioissa. Kirjassa on myös tekijän tervettä ylpeyttä ”koherentista ja fokusoidusta” tuotannostaan. Lukija jää kuitenkin miettimään kaikkien teoreettisten tulkintakehysten tarpeellisuutta. Tuovatko ne todella jotakin uutta, vai tarjoavatko ne vain metodologiskäsitteellisiä harjoituksia tutkijalle? Toki erilaisia analyysiesimerkkejä kannattaa lukea myös metodologiseksi sivistykseksi. Analyysit ovat tiukkaa tulkinnallista luentaa, ja vaikka tarkastellaan käytäntöjä, ei päädytä yksinkertaistavaan ongelmanratkaisuun, vaan uusien kysymysten asettamiseen.

Lähestymistavan historiallisuus ja kulttuurisuus johtavat väistämättä relationaalisuuteen, jonka Simola nimeää tutkimustaan

siivittäväksi totuuskäsitykseksi: tietoa maailmasta saadaan vain kielellisten merkitysten kautta. Siispä tuotantoa on metodologisesti määrittänyt diskursiivinen luenta, eli miten diskursiiviset käytännöt saavat aikaan kulttuurista ja institutionaalista todellisuutta. Opettajankoulutuksen kannalta tämä on kiinnostavaa. Kuten Simola toteaa, opettajankoulutuksessa on 1970-luvulta lähtien korostettu tieteellisyttä eli tutkimusperustaisuutta. Harvoin kuitenkaan kerrotaan, minkälaiselle tietokäsitykselle perusta rakentuu. Oma vaikutelmani on, että opettajankoulutus tukeutuu pääsääntöisesti realistiseen tietokäsitykseen ja toden tiedon mahdollisuuteen. Osaisiko skeptinen optimistikaan kuvitella opettajankoulutusta, jossa opiskelijat pohtivat tosiasioiden opettelu sijasta sitä, minkälaisen vallan seurauksena rakentuu käsitys lasten tietynlaisuudesta ja opettävien sisältöjen oikeellisuudesta?

Koulun on myös ratkaistava kysymys asemastaan tiedon siirtäjänä, saati tuottajana. Kirjan mukaan 1970-luvulla koulu dekontekstualitoitui ja luonnollistui (s. 32), ja siellä tapahtuvasta tiedon omaksumisesta tuli oppimisen synonyymi. Nyt eletään lähes vastakkaista aikaa. Tieto on irtautunut melko perusteellisesti instituutioista ja konteksteista, ja ajankohtaisek-

si on noussut kysymys, mihin koulua oikeastaan tarvitaan. Siirtykö painopiste tiedon jakamisesta oikeanlaiseen kansalaisuuteen kasvattamiseen? Vai onko valmiutta siirtää painopiste tiedon arviointiin ja ajattelun taitojen kehittämiseen?

Kirjan pääotsikkona on lyhyesti PISA ja alaotsikkona Koulutusihmeen paradoksit. Pisa on siis se ihme, mutta ehkä paradoksit olisi voinut nostaa esille selkeämmin. Sellaisina näyttäytyvät erinomaisten oppimistulosten tuottaminen vanhentuneilla pedagogisilla käytännöillä sekä jäärpäisyys ja muutosvastarinta, joka on estänyt koulujen välisen kilpailun ja markkinaajattelun lyömisen läpi. Paradoksaalisuus liittyy myös sattuman ja suunnitelmallisuuden väliseen dilemmaan: kontingenttien ilmiöiden ja prosessien tarkastelu – esimerkiksi luokanopettajan tutkinnon muuttuminen maisterin tutkinnoksi tai peruskoulukritiikin kilpistyminen Pisa-tuloksiin – on mielestäni kirjan parasta antia ja antaa itse asiassa toivon näkökulman tulevaisuuteen. Vahvasti ohjattu koulutuspolitiikka, joka pyrkii hallinnan mekanismein sijoittamaan nuoret kuvitteelliseen työelämään tai rakentamaan markkinoiden vaatimia subjektiuksia, saattaakin kariutua sattumaan. Tulevaisuus jää näin avoimeksi ja mahdollistaa jonkin uuden syntymisen.

Kun on kyse diskursiivisesta, jopa dekonstruktiiivisesta tutkimuksesta, jossa merkityksiä tuotetaan kielellä, on kiinnostavaa pohtia artikkeleissa esiintyviä käsitteellisiä valintoja. Simolan tieteellinen luovuus näkyy uusien ”teoriapitoisten rakennelmien” kehittämisessä. Tällaisia ovat muun muassa toiveajattelun rationalismi, hienotunteisuuden dilemma, järkevät utopiat, riittävyuden eetos, skeptinen optimismi, syventymisen koulu ja hallinnallistuminen. Lisäksi hän hyödyntää metaforia. Koulutusreformien vastarintaa verrataan sotahistoriaan: ”Vastustus, jarrutus ja puolustustaistelu Tali-Ihantala-hengessä...” (s. 252) Opettajuuden olemus löytyy Tolstoin kenraali Kutuzovista ja hänen edustamastaan arvorationaalisuudesta. Adolf Ernrooth -pedagogiikka ja viittaukset Tuntemattomaan sotilaaseen tai siviiliuhreihin (s. 340) tuottavat kuvaa koulunpidosta sodankäyntinä ja opettajasta joukkuejohtajana. Tähän liitetään myös yksi paradokseista: naiset harjoittavat patriarkaalista – so-taisaa – pedagogiikkaa.

Koulun sotainen konstruktio on hämmäntävä, ja siihen liittyy essentialistinen kuva miehistä ja naisista. Winnicotin riittävän hyvän äidin ja riittävän hyvän opettajan rinnastaminen vahvistaa kuvaa: nainen riittää koulussa äitinä, mutta herät-

tää kummastusta johtaessaan joukkoja. Paradoksina kuvataan myös se, että hyvin koulutettujen naisten opetus tuottaa miesten ”koulutuksellisen alaluokan” (s. 101). Tapahtuuko oppiminen sittenkin vain koulussa, ja mikä merkitys on nuorten toimintaympäristön muutoksella? Paradoksi lienee ennemminkin siinä, että tyttöjen hyvällä koulumenestyksellä on edelleen heikko vastaavuus työmarkkinoilla mitattuna niin työsuhteen luonteella kuin palkkauksella.

Dekonstruktiivinen ote ei siis yllä purkamaan koulutuksen ja koulutustutkimuksen piiloista sukupuolta, eli sukupuolen poliittisuus jää näkemättä. Jäinkin pohtimaan politiikka-käsitteen käyttöä teoksessa. Loppuluvussa politiikka määritellään päätöksentekona, hallinto-prosesseina, jotka erotetaan hallinnasta, perheiden kouluvaihtostrategioista ja luokkahuonekulttuureista. Analyytisesti tällainen erottelu voi olla perusteltua, mutta menetetäänkö tällöin mahdollisuus analysoida kaikkien tekijöiden yhteisiä tai ristiriitaisia poliittisia merkityksiä?

Tasa-arvo jaetaan ”työläistalon poikaiseen” sosiaaliseen tasa-arvoon, yksilölliseen markkinoliberalistiseen tasa-arvoon ja osallistavaan tasa-arvoon. Yksilöllisen tasa-arvo-käsitteen

tilalla olisi kenties ollut parempi puhua yhdenvertaisuudesta. Sivun 248 alaviitteessä käsitteet *equity* ja *equality* määritellään, mutta jäin kaipaamaan tasa-arvon monipuolisempaa määrittelyä, vaikkapa suomalaisen laajan tutkimuksen avulla. Sosiaalisen tasa-arvon ulottuvuuksina jäävät kysymykset esimerkiksi kulttuurierojen ja alueellisuuden haasteesta tasa-arvon toteuttamisessa kovin vähälle huomiolle. Ehkä lukijalle olisi ollut syytä kertoa jo kirjan alussa, mihin keskusteluperinteisiin teos kiinnittyy ja mitkä diskurssit jätetään ulkopuolelle. Vai onko ajateltava niin, ettei esimerkiksi sukupuolella ja suomalaisella tasa-arvopolitiikalla ole ollut merkitystä transnationaalisisessa tarkastelussa, opettajuudessa tai uusliberaalin ideologian passiivisessa vastarinnassa?

Simolan kirjan edustama rakenteita ja valtaa koskeva ajattelu on mitä tarpeellisin tänä päivänä. Yksilölähtöisyys psykologisena tietona on hallinnut koulutusta koskevaa tietoa, ja se näyttää voimistuvan uusliberaalin ajattelun myötä. Niin sanottu positiivinen psykologia hehkuttaa jokaisen yksilön mahdollisuutta taistella tiensä voittoon. Taloudelliset reunaehdot, kulttuuriset normit ja sosiaaliset pakot ovat vain hidaste, eivät este yksilön, jo lapsen, loistavan tulevaisuuden

luomiselle. Kirjassa lanseeratuille riittävyiden eetokselle on tilausta, mutta sen tavoittamiseksi koulutuksen toimijoilta vaaditaan ymmärrystä vallan mekanismeista sekä kykyä poimia oleellinen tarjolla olevien totuuksien kaaoksesta. Tähän prosessiin Simolan kirja antaa välineitä ja ohjaa ennen kaikkea koulutuksen historiallisuuden, kulttuurisuuden ja kehityksen sattumanvaraisuuden ymmärtämiseen.

Päivi Naskali